

## บทที่ 2

### วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 เพื่อให้สอดคล้องกับสาระของงานวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารวิชาการ ตำรา บทความ วารสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ภายใต้หัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม
2. หมอดินอาสา
3. พื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 1. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

##### 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

###### 1.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) มีผู้ให้ความหมายคำว่ามีส่วนร่วมไว้ต่างแง่มุมกัน อาจมีความหมายกว้างและแตกต่างกันไป แล้วแต่เป้าหมายและลักษณะของงานที่เกี่ยวข้อง และบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้ความหมายเองว่าจะมีการปรับใช้การมีส่วนร่วมไปสู่สาขาวิชาใด อย่างไรก็ตาม การอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมที่จะกล่าวต่อไปนี้ จะเน้นอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพัฒนาที่ดินซึ่งมักเน้นถึงการมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำตำบล ดังมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่านซึ่งขอยกมากล่าวพอเป็นแนวทางได้ดังนี้

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 281) สรุปประเด็นสำคัญของความหมายได้ว่าการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตรที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชนเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีประเด็นสำคัญๆ (key word) ที่เหมือนกันและแตกต่างกันอยู่หลายประการ ดังนี้

- 1) เป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ (decision-making) ให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร ได้มีโอกาสร่วมคิด ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้
- 2) เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรม (activity involvement) ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา
- 3) เป็นการทำให้เกิดความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน (equity) ในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยทำให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหาของตนเองและชุมชน หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ในฐานะที่เท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความเสมอภาคในการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรับผิดชอบกับผลที่เกิดขึ้น
- 4) เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดสรร การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิต ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชน
- 5) เป็นการที่บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ต่าง ๆ และรับสภาพถึงผลเสียที่เกิดขึ้น โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder) ในการดำเนินการพัฒนา ด้วยความรู้สึกผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ (ownership) หรือ หุ้นส่วน (partnership)

เมตต์ เมตต์การ์ณจิต (2547: 16) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมคือ การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรม จะได้รับประโยชน์ในด้านการนำเอาความรู้ ความสามารถ (talents) และทักษะ (skills) ของคนในองค์กรหรือท้องถิ่นแล้วแต่กรณี มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้ การเข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี อีกทั้งจะกระตุ้นให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ผู้ที่ละเลยหรือเฉยเมยไม่เข้าร่วมจะด้วยเหตุใดก็ตาม ย่อมทำให้มีอำนาจด้อยกว่าผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม หรือกล่าวได้ว่า ความละเลยไม่สนใจเป็นสภาวะที่บุคคลปลีกตัวออกจากสังคมนั่นเอง

แอนนา หงส์สามสิบเจ็ด (2546: 9) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะของการร่วม

รับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ ในการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน การประสานงานและการประเมินผลโครงการ และการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมนั้น

บุญเทียม อังสวัสดิ์ (2542: 18) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติกิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา การกำหนดความต้องการ การตัดสินใจ ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานนั้นด้วย

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527: 1-2) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน ว่า หมายถึงการที่ประชาชน หรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพของเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิก ในการมีส่วนร่วม ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ที่แสดงออกในรูปแบบการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 5) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การใช้ความพยายามหรือทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน มีองค์ประกอบดังนี้

- 1) มีประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมพัฒนา
- 2) ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่าง เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ดิน หมายถึง การที่ประชาชนหรือเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากกรมพัฒนาที่ดิน โดยการจัดการ ควบคุม กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิต เกี่ยวกับงานพัฒนาที่ดินที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพของเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นของตนเอง ตามรูปแบบกิจกรรมดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดิน

### 1.1.2 ประเภทของการมีส่วนร่วม

Cohen และ Uphoff (1980: 219-222 อ้างถึงใน สุรัสวดี หุ่นพนธ์ 2528: 22-25) จำแนกประเภทของการมีส่วนร่วม ตามขั้นตอนของกระบวนการวางแผน มี 4 ประเภท คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การประสานขอความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ด้านวัตถุ ทางสังคมหรือส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

ขณะที่ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540: 28-29) สรุปว่าการมีส่วนร่วมอาจพิจารณาได้ในมิติต่างกัน กล่าวคือ

1) การจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมโดยพิจารณาถึงระดับการอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วม เป็นการจำแนกที่อยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ ไม่มีการบังคับ และการเข้ามามีส่วนร่วมโดยการถูกบังคับให้เข้าร่วม

2) การจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วม ตามวิธีการที่เข้าไปเกี่ยวข้อง จำแนกได้ 2 ประเภท คือการเข้าร่วมโดยตรง (direct participation) เช่น การเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็น ร่วมสละแรงกาย ร่วมสละเวลา และการมีส่วนร่วมโดยอ้อม (indirect participation)

3) การจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการวางแผนพัฒนา การจำแนกลักษณะนี้จะสัมพันธ์กับขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา

### 1.1.3 พฤติกรรมการมีส่วนร่วม

Dusseldrop (1981: 34 อ้างถึงในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2547: 294) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการแสดงพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็น หรือกลุ่มของพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้และที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนา สามารถแบ่งพฤติกรรมการมีส่วนร่วมไว้ 6 ประเด็น ดังนี้

- 1) การรวมกลุ่มและเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่ม
- 2) การเข้าไปร่วมให้ความคิดเห็นต่อกลุ่ม
- 3) การเข้าไปร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ขององค์กร
- 4) การทำในสิ่งที่สามารถทำได้
- 5) การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยออกความคิดเห็นหรือออกเสียงในเรื่องต่าง ๆ
- 6) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานกลุ่ม

ในขณะที่ ไพรัตน์ เจริญ (2526: 25) ซึ่งให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วม ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามาเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ของการสมทบแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมบำรุงรักษา มากกว่าการร่วมสมทบ ในรูปอื่นๆ แม้ว่าจะยังมีหลักการที่จะให้ร่วมแรง วัสดุ และเงินก็ตาม

จากแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรมีส่วนร่วม กล่าวได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานพัฒนาที่คตินั้น เป็นการเข้ามาโดยเป็นสมาชิกในกลุ่มหรือเครือข่าย มีการแสดงความคิดเห็นต่อกลุ่ม เข้าร่วมดำเนินการตามกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งการได้รับ ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์จากการดำเนินงานกลุ่มด้วย

#### 1.1.4 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527: 6) สรุปว่า เป็นการช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ ช่วยหารายได้และการกระจายรายได้ดีขึ้น ช่วยกระจายผลประโยชน์แก่คนส่วน ใหญ่อย่างยุติธรรม ช่วยเพิ่มพลังกลุ่มให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และส่งผลโดยรวมแก่การพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ

ในขณะที่ ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531 : 24-25) กล่าวว่าไว้ว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วม ของประชาชนถ้ามองในแง่การบริหารงานพัฒนาแล้ว มีดังนี้

- 1) จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็น โครงการที่ ตรงปัญหาและความต้องการของประชาชน
- 2) ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น
- 3) การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น
- 4) โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชน และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น
- 5) จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

ส่วน วีระ โอสถานนท์ (2522 : 55) กล่าวว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วม สรุปได้ 2 ประการ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนา ทรัพยากรกำลังคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพกำลังคน
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้นักวางแผนพัฒนาได้รับข้อเท็จจริง และความคิดเห็นจากประชาชนในระดับท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาชนบท

### 1.1.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

World Health Organization (1978 : 59-68 อ้างถึงใน กรณิศ เชื้อศิริ  
ถาวร 2544: 15-16) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม 3 ประการ ได้แก่

1) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทจะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากรอื่น ๆ นั้น จะมีเหตุผล 2 ประการ คือ การมองเห็นว่าคุณจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ ประการที่ 2 การที่ได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้ร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2) ปัจจัยของโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทจำนวนมากเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนา แต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากไม่เห็นช่องทางในการเข้าร่วม หรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลตามที่คาดหวังไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ไม่ได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ภาวะเยียบแบบแผน ลักษณะการทำงาน เงื่อนไขการเข้าร่วม เป็นต้น ดังนั้น พื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงควรมีลักษณะ ดังนี้

(1) เปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนและทุก ๆ กลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจจะอยู่ในรูปของการมีตัวแทนหรือการเข้าร่วมโดยตรง

(2) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพเป็นจริงของตน

(3) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

3) ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมแต่ก็ไม่อาจจะกำหนด เป้าหมาย วิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่ขึ้นอยู่กับ การกำหนดและการจัดสรรของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งไม่อาจจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

สำหรับ Cohen and Uphoff ( 1977 : 17-19 อ้างถึงใน สุขุมธ ทรายแก้ว 2536 : 20) อธิบายว่า ยังมีปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งหลายได้แก่

- 1) อายุและเพศ
- 2) สถานภาพในครอบครัว
- 3) ระดับการศึกษา

- 4) สถานภาพทางสังคม
- 5) อาชีพ
- 6) รายได้และทรัพย์สิน
- 7) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในโครงการ
- 8) พื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน

พิมลรัตน์ ใจบุญถื่อ (2545: 14-15) สรุปทฤษฎีแนวความคิดและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ในสังคมชนบทประชาชนทั่วไปมักมีอาชีพที่คล้ายคลึงกัน คือ อาชีพเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความสนใจในเรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องการทำมาหากิน ดังนั้นถ้าโครงการต่าง ๆ สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนในเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้นและเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ มากขึ้น ดังแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

(1) ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อาชีพ ขนาดของที่ดินที่ถือครอง จำนวนแปลงที่ถือครอง

(2) ความคาดหวังว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น

(3) การได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ได้ทำลงไป

(4) ความต้องการได้รับวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต

(5) ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุน

2) ปัจจัยทางด้านสังคม การที่บุคคลได้มีโอกาสพบปะสมาคมกับผู้อื่น ได้รับความเคารพนับถือ ได้รับเกียรติ ย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้นมีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ จากการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้านสังคมที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

(1) ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส ขนาดของครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

(2) ความต้องการได้รับความเคารพนับถือ ได้รับเกียรติ

(3) การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อน

(4) ความต้องการได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพ

(5) ความต้องการที่จะได้รับคำแนะนำทางด้านวิชาการ เทคนิคใหม่ ๆ

(6) ความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่

(7) การได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

3) ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของโครงการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ

(1) ลักษณะโครงการที่มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบและเข้าใจ

(2) เป็นโครงการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

(3) การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม

(4) การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมในชุมชน

ชูเกียรติ ภัยลี (2536: 52 อ้างใน พิมลรัตน์ ใจบุญถือ 2545: 14) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม 3 ปัจจัย คือ

1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ

2) ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

3) ปัจจัยทางการสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร สื่อสารมวลชน และสื่อบุคคล

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่อาจมองเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง การจะ  
ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่าง  
แท้จริง

จากปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการกล่าวไว้นี้ พอสรุปได้ว่า การ  
ดำเนินงานพัฒนาที่ดินจะต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนบุคคลบางประการได้แก่ ปัจจัยทางสังคม  
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของผู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน  
พัฒนาที่ดินหรือหมอดินอาสา รวมถึงเกียรติศักดิ์ศรีและสิ่งตอบแทน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา  
เรื่องนี้

#### 1.1.6 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 294) กล่าวถึง การจำแนกประเภทของการมี  
ส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการวางแผนพัฒนา การจำแนกลักษณะนี้จะ  
สัมพันธ์กับขั้นตอนของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา ซึ่งจำแนกออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน บุคคล  
เป้าหมายของการพัฒนาได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของตัวเองและชุมชน  
แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา

2) การมีส่วนร่วมในการวิจัยและเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาจัดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ของตัวเองและชุมชนดีที่สุด ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่มีสมควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตลอดจนร่วมเก็บข้อมูลและตีความถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยทัศนะของพวกเขาเอง เพราะถ้าขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้แล้ว เจ้าหน้าที่หรือผู้วิจัยอาจตีความข้อมูลจากทัศนะที่แตกต่างกัน ทำให้ได้ผลที่จะนำไปกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผิดพลาดไปด้วย

3) การมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนการปฏิบัติงานในระดับชุมชน

4) การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเมื่อแผนงานถูกกำหนดขึ้น โดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนโดยตรง การนำแผนไปปฏิบัติจำเป็นต้องใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องการการสนับสนุนภายนอก ดังนั้นจึงควรให้หน่วยงานสนับสนุนได้มีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วย โดยอาจต้องดำเนินงานผ่านองค์กรในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่นจนถึงส่วนกลาง

5) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการพัฒนาที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง หรือร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา

ในขณะที่ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานว่า ควรมี 3 ขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม
- 2) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ส่วน บำเพ็ญ เขียวหวาน (2534: 132) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาและการวางแผน พอสรุปได้ว่า

- 1) ให้ความสำคัญนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา
- 2) การจะเลือกแนวทางและจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาควรรนำกระบวนการวิเคราะห์การเรียนรู้อย่างชัดเจนก่อน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม
- 3) ให้ชาวบ้านได้เลือกแนวทางแก้ไขที่เป็นประเด็นที่ชาวบ้านสนใจ มีความสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มและชุมชน

4) เสนอแนะและร่วมวิเคราะห์ให้ความสำคัญประเด็นที่ชาวบ้านสามารถทำได้ด้วยตนเอง

5) เจ้าหน้าที่ควรให้ความสำคัญกับแผนของชาวบ้าน โดยไม่แยกว่าเป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานหรือไม่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ควรเข้าไปมีบทบาทในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ ไม่ใช่มุ่งแต่เอางานของกรมไปลงหมู่บ้าน

6) เจ้าหน้าที่ควรเสริมข้อมูลทางเลือกแก่ชาวบ้าน โดยพิจารณาใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบตามความเหมาะสม ทั้งสื่อวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง หรือสื่อบุคคล โดยแสวงหาและประสานงานนำชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จหรือมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในประเด็นนั้น ๆ มาร่วมเสนอทางเลือกให้กับชาวบ้าน

7) กระตุ้นให้ชาวบ้านจัดทำแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเขียนในระดับรายบุคคล แผนกลุ่ม หรือแผนชุมชน มีการบันทึกเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลร่วมกันต่อไป

นอกจากนี้ เจมส์ค็อกซ์ ปิ่นทอง (2534: 272-273) แยกแยะขั้นที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนคือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
- 2) มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- 3) มีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติการ
- 4) มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

จากทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่ การกำหนดวัตถุประสงค์ การประสานงาน การศึกษาปัญหาและความต้องการ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน รวมทั้งการติดตามประเมินผล จึงนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน และศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

### 1.1.7 มาตรการวัดการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิจัยทางสังคมศาสตร์พยายามสร้างเครื่องมือที่เป็นมาตรฐาน โดยการพัฒนาและดัดแปลงจากผลงานของนักวิจัยทั้งหลาย โดยการนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน มาสร้างมาตรวัดค่าการมีส่วนร่วม

Kasperson และ Breitbat (1974: 3-4 อ้างถึงใน กรณิศ เชื้อศิริถาวร 2544: 14-15) เสนอการวัดระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งพอสรุปได้ 3 ประการ คือ

1) การกระทำโดยแต่ละบุคคล มิใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เพราะการแสดงออกของแต่ละบุคคลในกระบวนการมีส่วนร่วม

นั้นจะเห็น ได้ถึงค่านิยม การรับรู้ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กริยาที่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมก็คือ กริยาที่มีการแสดงออกต่อผลของการกระทำนั้น โดยตรงของแต่ละบุคคล

2) ความถี่ของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนานหรือมีความผูกพัน และมีแรงจูงใจการกระทำ

3) คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูจากผลและผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถและความคิดเห็น มีการกระทำการประเมิผล

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ(2547: 307-308) อธิบายว่า การกำหนดตัวชี้วัดและการสร้างมาตรวัด (indicator and measurement) เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลและแนวความคิด โดยการเปลี่ยนข้อความที่ระบุไว้ในแนวความคิดให้เป็นตัวแปรและข้อมูลทางสถิติ ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าการสร้างมาตรวัดที่มีความสำคัญต่อการกำหนดคุณภาพของการวิจัย หากสร้างมาตรวัดไม่ดี ผลที่ได้จากการวิจัยไม่จะเป็นการทดสอบสมมติฐานหรือข้อสรุปที่ยอมรับพร้อมตามไปด้วย ข้อบกพร่องเหล่านี้ไม่สามารถจะแก้ไขหรือชดเชยได้ด้วย

## 1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสตร์หลายแขนง ดังนั้นจึงมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมหลายทฤษฎีด้วยกัน กล่าวพอสังเขปได้ดังนี้

### 1.2.1 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

Parson (1951: 279 อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2547: 299) สร้างทฤษฎีการกระทำทางสังคม โดยอธิบายการกระทำของมนุษย์ว่าการกระทำใด ๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ระบบสังคม และวัฒนธรรมในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิดหรือความเชื่อ ความสนใจและระบบค่านิยมของบุคคล

### 1.2.2 ทฤษฎีการจูงใจ

Maslow (1954: 90 อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2547: 300) ศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจ (motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และอธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานซึ่งเกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านั้นถูกจัดลำดับชั้นของความต้อการจากน้อยไปหามาก เมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรม โน้มไปทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ ซึ่งความต้องการพื้นฐานที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ความต้องการทางร่างกาย (physiological need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรก
- 2) ความต้องการความมั่นคง ปลอดภัย (safety need)
- 3) ความต้องการทางสังคม (social need) เป็นความต้องการความรัก และการยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งในสังคม
- 4) ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem need) เป็นความต้องการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม
- 5) ความต้องการประสบความสำเร็จ (self-actualization need) ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

### 1.2.3 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

Second และ Backman (1964: 97 อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2547: 300) อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่าบุคคลจะเลือกสมาคมหนึ่งสมาคมใดหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้รับประโยชน์อะไรและจะต้องเสียอะไร และในที่สุดเขาจะเลือกเข้าสมาคมก็ต่อเมื่อผลที่ได้รับมากกว่าผลเสีย

### 1.2.4 ทฤษฎีการยอมรับ

Roger และ Shoemaker (1971: 81-86 อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2547: 300) ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับวิชาการใหม่ของบุคคลจะต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ 5 ขั้นตอน คือ

- 1) ขั้นการรับรู้ (awareness stage) คือการที่บุคคลได้รับวิชาการใหม่หรือความคิดใหม่เป็นครั้งแรก แต่ยังไม่มีความรู้อย่างแจ่มแจ้งในวิชาการใหม่นั้น เป็นการรับรู้วิชาการใหม่แต่ยังไม่แสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม
- 2) ขั้นความสนใจ (interest stage) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มสนใจในความรู้ใหม่และพยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
- 3) ขั้นการประเมิน (evaluation stage) เป็นระยะที่บุคคลคิดทบทวน ใคร่ครวญถึงผลดีผลเสียของความรู้ใหม่อยู่ในใจก่อนที่จะทดลองทำหรือไม่ทำต่อไป
- 4) ขั้นการทดลอง (trial stage) เป็นระยะที่บุคคลนำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติในขนาดเล็ก ๆ เป็นการทดลองเพื่อดูผลก่อนจะตัดสินใจยอมรับต่อไป
- 5) ขั้นยอมรับ (adoption stage) เป็นขั้นตอนที่บุคคลตกลงใจนำวิชาการใหม่ไปปฏิบัติต่อไปอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการยอมรับผลการทดลองว่าใช้ได้ผล

กล่าวโดยสรุปว่าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม เป็นการกระทำใด ๆ ก็ตามของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อบำบัดความต้องการ ซึ่งความต้องการนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีลำดับขั้นและเป็นขั้นตอนของพฤติกรรม

## 2. หมอคืนอาสา

กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้งและพัฒนาเครือข่ายหมอคืนอาสาขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในระดับพื้นที่ โดยทำหน้าที่เสมือนเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน ในการให้บริการแก่เกษตรกรเกี่ยวกับงานพัฒนาที่ดิน ซึ่งหมอคืนอาสาคือผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน จึงขอกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับความหมาย ความเป็นมา เครือข่าย และบทบาทหน้าที่ของหมอคืนอาสา พอเป็นแนวทางไว้ดังนี้

### 2.1 ความหมายของหมอคืนอาสา

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 7-8) อธิบายเกี่ยวกับหมอคืนอาสาไว้ว่า หมอคืนอาสา หมายถึง เกษตรกรที่อาสาเข้าร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่ ในการให้ความรู้และบริการงานพัฒนาที่ดินในพื้นที่ โดยหมอคืนอาสาแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

#### 2.1.1 หมอคืนอาสาประจำหมู่บ้าน

หมอคืนอาสาประจำหมู่บ้าน คือ เกษตรกรที่สนใจในงานพัฒนาที่ดินและอาสาที่จะเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งให้เป็นหมอคืนอาสาหมู่บ้านละ 1 คน และเป็นสมาชิกในเครือข่ายหมอคืนอาสาประจำตำบล

#### 2.1.2 หมอคืนอาสาประจำตำบล

หมอคืนอาสาประจำตำบล คือ หมอคืนอาสาประจำหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอคืนอาสาประจำหมู่บ้านด้วยกัน หรือแต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอคืนอาสาในระดับตำบล ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอคืนอาสาประจำหมู่บ้าน

#### 2.1.3 หมอคืนอาสาประจำอำเภอ

หมอคืนอาสาประจำอำเภอ คือ หมอคืนอาสาประจำตำบลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอคืนอาสาประจำตำบลด้วยกัน หรือแต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำอำเภอ และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอคืนอาสาในระดับอำเภอ ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอคืนอาสาประจำตำบล

#### 2.1.4 หมอคืนอาสาประจำจังหวัด

หมอคืนอาสาประจำจังหวัด คือ หมอคืนอาสาประจำอำเภอที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอคืนอาสาประจำอำเภอด้วยกัน หรือแต่งตั้งโดยเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำจังหวัด และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอคืนอาสาในระดับจังหวัด ปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกหมอคืนอาสาประจำอำเภอ

## 2.2 ความเป็นมาของหมอดินอาสา

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 1-2) จัดตั้งอาสาสมัครเกษตรกรในพื้นที่ที่เรียกว่า หมอดินอาสาขึ้นมาช่วยงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2550 มีหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านอยู่ทั่วประเทศจำนวน 75,701 ราย (กรมพัฒนาที่ดิน 2550: 33) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดิน และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ระหว่างเกษตรกรในหมู่บ้าน รวมทั้งร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน เช่น การจัดทำแปลงสาธิต การปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝก การผลิตเมล็ดพันธุ์พืชคลุมดินและปรับปรุงดิน การเก็บตัวอย่างดิน เป็นต้น

ในปี พ.ศ.2545 กรมพัฒนาที่ดินได้พัฒนางานหมอดินอาสาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เป็นเครือข่ายหมอดินอาสา โดยนอกจากมีนโยบายการจัดตั้งหมอดินอาสาประจำตำบล หมอดินอาสาประจำอำเภอ และหมอดินอาสาประจำจังหวัด ยังได้พัฒนาความรู้ความเข้าใจ และให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2546 มีส่วนสนับสนุนการดำเนินงานที่สำคัญตามนโยบายของรัฐบาล ได้แก่ โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพื้ช้ระหนึ โครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน โครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรในพื้นที่ โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และพื้นที่โครงการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งผลิตของชุมชน

ในปีงบประมาณ 2547 กรมพัฒนาที่ดินกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดินเพิ่มผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญให้ได้ร้อยละ 10 สามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้ร้อยละ 10 รวมทั้งสามารถลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรลงร้อยละ 30 ของเกษตรกร 2 ล้านครอบครัว โดยมีเครือข่ายหมอดินอาสาที่กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้ง เป็นกลไกขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังกล่าว

## 2.3 คุณสมบัติของหมอดิน กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 12) ระบุไว้ดังนี้

### 2.3.1 คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

- 1) ไม่จำกัดเพศ อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี หรือบรรลุนิติภาวะแล้ว
- 2) มีความสมัครใจ และเหมาะสมที่จะทำงานเป็นหมอดินอาสา
- 3) มีความรู้อ่านออกเขียนได้
- 4) มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน
- 5) มีความสนใจในงานพัฒนาที่ดิน
- 6) มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง
- 8) เคยผ่านการฝึกอบรมความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินจากกรมพัฒนาที่ดิน

ในการคัดเลือกหมอดินอาสาไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติครบทุกข้อ แต่ให้อยู่ในดุลพินิจของผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการคัดเลือก

### 2.3.2 คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำตำบล

- 1) เป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน
- 2) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นอย่างต่ำ หากพื้นที่ใดมีปัญหาคุณสมบัติข้อนี้ให้อยู่ในดุลพินิจของผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการคัดเลือก
- 3) มีความกระตือรือร้นและสนใจงานในด้านการพัฒนาที่ดินและพัฒนาการเกษตร
- 4) เป็นที่ยอมรับและได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาภายในตำบล ให้เป็นหมอดินอาสาประจำตำบล
- 5) สามารถติดต่อประสานงานสื่อสารปัญหาต่าง ๆ ระหว่างเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน กับเกษตรกรภายในพื้นที่ และระหว่างศูนย์บริการฯ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี
- 6) สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้และเทคโนโลยีที่ได้รับจากสถานีพัฒนาที่ดิน ไปใช้เองและถ่ายทอดสู่เกษตรกรภายในพื้นที่ได้
- 7) ให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

### 2.4 วิธีการคัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 13) กล่าวว่า การสร้างหมอดินอาสาประจำตำบลให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศ เป็นการสนับสนุนการดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดินให้ครอบคลุมทั่วถึง จึงได้จำแนกวิธีการคัดเลือก/แต่งตั้งหมอดินอาสาประจำตำบล ดังนี้

#### 2.4.1 การแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำตำบล

การแต่งตั้งสามารถดำเนินได้ดังนี้

- 1) สถานีพัฒนาที่ดินคัดเลือกหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติตามกำหนด และพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสม มีศักยภาพและความรู้ สามารถนำข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดิน ที่ได้รับไปใช้และถ่ายทอดให้เกษตรกรอื่น ได้ขึ้นเป็นหมอดินอาสาประจำตำบล
- 2) เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดิน แจ้งให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านทราบว่า กรมพัฒนาที่ดินแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านท่านใดเป็นหมอดินอาสาประจำตำบล และแจ้งรายชื่อหมอดินอาสาประจำตำบล ให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทราบเพื่อประสานการดำเนินงานต่อไป

3) นำหมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับแต่งตั้ง เข้ารับการฝึกอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดิน การตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย การเป็นวิทยากรงานพัฒนาที่ดิน

4) เจ้าหน้าที่แจ้งหมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับแต่งตั้งทราบ และให้ข้อมูลข่าวสารและงานของกรมพัฒนาที่ดิน สอนวิธีการเก็บข้อมูลความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ สภาพปัญหาต่าง ๆ การออกแบบสอบถาม เทคนิคการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรรายอื่น การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการนำแผนปฏิบัติการพัฒนาที่ดินไปใช้ปฏิบัติ

**2.4.2 การคัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล** การคัดเลือกสามารถดำเนินการได้ดังนี้

- 1) สถานีพัฒนาที่ดินจัดฝึกอบรมหมอดินอาสาแต่ละอำเภอ และดำเนินการคัดเลือกในช่วงสุดท้ายของการฝึกอบรม โดยให้หมอดินอาสาดำเนินการคัดเลือกกันเอง ภายหลังจากทำความเข้าใจกันเรียบร้อยแล้ว และจากการได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในการฝึกอบรม เช่น การละลายพฤติกรรม การสนทนา การไปดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น
  - 2) คัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล โดยให้หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านภายในตำบลนั้น ๆ ประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อเสนอตัวแทน และคัดเลือกโดยวิธีเปิดเผยหรือวิธีลับแล้วแต่ตกลงกัน คัดเลือกหมอดินอาสาประจำตำบล ๆ ละ 1 คน
  - 3) ให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี
  - 4) ให้แต่งตั้งผู้ช่วยหมอดินอาสาประจำตำบล 1 คน โดยแต่งตั้งหมอดินอาสาผู้ที่ได้คะแนนรองลงมา
  - 5) แจ้งรายชื่อหมอดินอาสาประจำตำบลให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทราบ เพื่อประสานการดำเนินงานต่อไป
- การแต่งตั้งหรือคัดเลือก สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับดุลพินิจของสถานีพัฒนาที่ดิน

## 2.5 เครื่องมือหมอดินอาสา

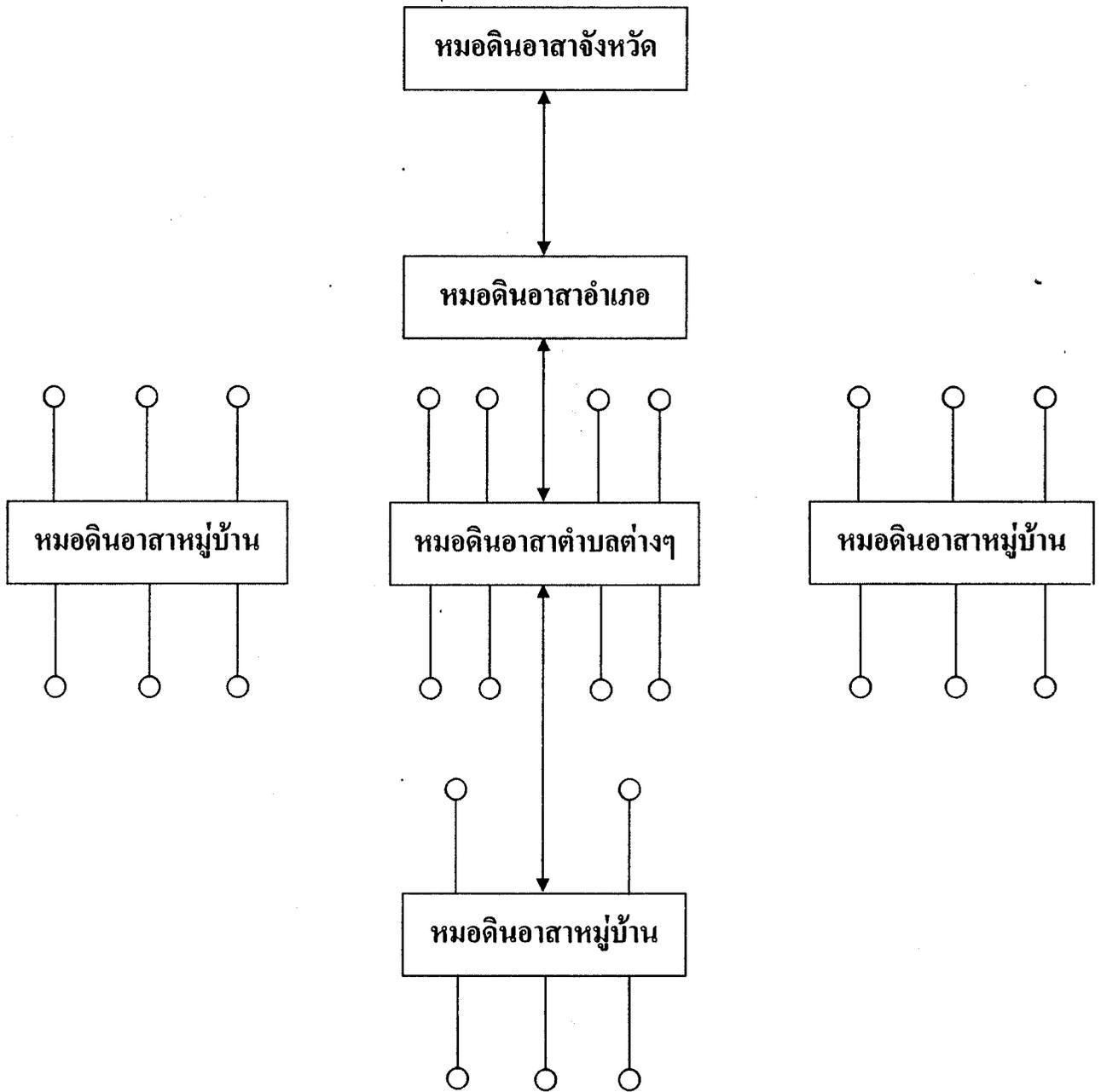
กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 5-7) กล่าวว่าเนื่องจากกรมพัฒนาที่ดินมีจำนวนข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ลดลงเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถปฏิบัติงานครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับภารกิจที่ได้รับมอบหมายมีเป็นจำนวนมาก กรมพัฒนาที่ดินจึงมีนโยบายในการพัฒนาจัดตั้งเครือข่ายหมอดินอาสา โดยมุ่งหวังให้เครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่าง ๆ มีส่วนผลักดันเพื่อให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมาย ดังนี้

2.5.1 มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรดิน ของท้องถิ่น ร่วมกันรับรู้เข้าใจในทิศทางและจุดมุ่งหมาย ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มเครือข่ายที่จะดำเนินการสนับสนุนรองรับการดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดินและเครือข่าย

2.5.2 การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายในการร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกระทำอย่างแข็งขัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

2.5.3 ให้เครือข่ายของหมอดินอาสามีเป้าหมายการทำงาน การจัดสรรหน้าที่ ระหว่างสมาชิกเครือข่าย การจัดโครงสร้างการทำงานอย่างชัดเจน

2.5.4 ให้เครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่าง ๆ แต่ละแห่ง มีการติดต่อสื่อสาร พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมอดินอาสาประจำตำบลและอำเภออื่น ๆ



หมายเหตุ O = เกษตรกร

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างเครือข่ายหมอดินอาสาของกรมพัฒนาที่ดิน

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2546) คู่มือการพัฒนาหมอดินอาสา ปี 2547 สำหรับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนา  
ที่ดิน กรุงเทพมหานคร กองแผนงาน กรมพัฒนาที่ดิน

## 2.6 บทบาทภารกิจของหมอดินอาสาประจำตำบล

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 10-11) ระบุบทบาทภารกิจในการดำเนินงานของหมอดินอาสาประจำตำบลไว้ดังนี้

2.6.1 เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล และเป็นแกนนำเครือข่ายหมอดินอาสาในตำบล ตลอดจนเป็นสมาชิกเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบล

2.6.2 เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรในตำบล หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน หมอดินอาสาประจำอำเภอ และเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน

2.6.3 เป็นแกนนำเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบล ประสานงานเชื่อมต่อระหว่างหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านกับหมอดินอาสาประจำอำเภอ และสถานีพัฒนาที่ดิน รวมทั้งหน่วยงานองค์กรอื่น ๆ ภายในตำบล

2.6.4 เป็นผู้ให้คำแนะนำ เผยแพร่ความรู้ และประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับงานด้านพัฒนาที่ดิน ข่าวสาร ความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ และข่าวสารการเคลื่อนไหวกิจกรรมภายในเครือข่ายหมอดินอาสา ตลอดจนการให้บริการวัสดุการเกษตร พันธุ์พืชเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน หรือพบปะสมาชิกเครือข่ายหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน เพื่อร่วมทำกิจกรรมของเครือข่ายต่อไป

2.6.5 เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และช่วยกรมพัฒนาที่ดินดำเนินงานด้านการถ่ายทอดข้อมูลดิน รับฟังปัญหา สำรวจข้อมูล สอบถามความต้องการของเกษตรกรในตำบล นำข้อมูลวิเคราะห์ร่วมกับส่วนราชการ องค์กรที่เกี่ยวข้อง จัดทำเป็นแผนพัฒนาที่ดินระดับตำบลหรือแผนพัฒนาการเกษตรเบื้องต้น นำเสนอแผนดังกล่าวผ่านศูนย์บริการฯ หรือ อบต. เมื่อได้รับอนุมัติแผนและงบประมาณแล้วนำแผนไปปฏิบัติและถ่ายทอดต่อเกษตรกรภายในอำเภอ

2.6.6 ถ่ายทอดความรู้เป็นวิทยากรเสริมด้านการพัฒนาที่ดิน หรือถ่ายทอดประสบการณ์ความสำเร็จในสาขาวิชาชีพด้านการเกษตรที่ตนเองทำแก่หน่วยงานอื่นที่ติดต่อมา เช่น โรงเรียน กรมส่งเสริมการเกษตร อบต. เกษตรกรและผู้สนใจ

2.6.7 ร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน สถานีพัฒนาที่ดิน ปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ โดยให้บริการแก่หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านและเกษตรกรในพื้นที่ ในด้านการถ่ายทอดความรู้เรื่องดินและการพัฒนาดิน การอ่านและการใช้ประโยชน์แผนที่ดินในการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพดิน การบริการตรวจวิเคราะห์ดินเพื่อหาค่า ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม และค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดินจากการใช้เครื่องมือชุดวิเคราะห์ดินอย่างง่าย (Soil Test Kit) ที่ได้รับจากกรมพัฒนาที่ดิน

2.6.8 รับผิดชอบบริหารและจัดการศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ได้แก่

1) จุดเรียนรู้งานพัฒนาที่ดินในตำบล คือ แปลงสาธิตการพัฒนาที่ดินประจำตำบลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้

2) การให้บริการข้อมูลข่าวสาร ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การสนับสนุน แจกจ่ายปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น สารเร่ง พด.1 พด.2 เมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด ปูนโดโลไมท์ และกล้าหญ้าแฝก ตามที่หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านและเกษตรกรในพื้นที่ได้ยื่นความต้องการตามแบบฟอร์มแสดงความต้องการวัสดุ

## 2.7 ผลประโยชน์และสิ่งตอบแทนที่หมอดินอาสาประจำตำบลจะได้รับ

กรมพัฒนาที่ดิน (2546: 18) กล่าวถึงเมื่อหมอดินอาสาประจำตำบลเข้ามาทำหน้าที่ในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินแล้ว สิ่งที่หมอดินอาสาประจำตำบลจะได้รับมีดังนี้

2.7.1 การอบรมเพิ่มความรู้ใหม่ ๆ เป็นระยะ ๆ และการรับเอกสารจดหมายข่าวหมอดินทุก 2 เดือน

2.7.2 การได้รับเกียรติยศและอุปกรณ์เครื่องมือที่กรมพัฒนาที่ดินจัดหาให้ตลอดจนศักดิ์ศรี การยอมรับจากเกษตรกรในหมู่บ้านในฐานะที่นำเอางานพัฒนาความเจริญมาสู่ตำบล

2.7.3 การได้รับการยกย่อง เชิดชู ในกรณีที่มีผลงานช่วยเหลือทางราชการอย่างดีเด่น ที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว จะได้รับ โล่ประกาศเกียรติคุณ ยกย่องเชิดชู ซึ่งจะมีการคัดเลือกในระดับอำเภอ จังหวัด ภาค เพื่อรับรางวัลจากกรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทุกปี

2.7.4 การได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติม ด้านการพัฒนาที่ดินและการพัฒนาการเกษตรมากกว่าหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน และได้รับแต่งตั้งเป็นวิทยากรเสริมด้านการพัฒนาที่ดินในพื้นที่

2.7.5 การได้รับค่าตอบแทนจากการเก็บตัวอย่างดินมาวิเคราะห์ เพื่อหาค่าธาตุอาหาร ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม และค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน

2.7.6 การได้รับค่าเบี้ยเลี้ยงและยานพาหนะ เมื่อออกปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ร่วมกับหน่วยพัฒนาที่ดิน โดยการเบิกจ่ายเทียบเท่ากับข้าราชการ ระดับ 3

2.7.7 ในกรณีที่มีแปลงสาธิตในพื้นที่ของหมอดิน จะได้รับการจ้างเป็นค่าแรงงานรายวัน เพื่อดำเนินการดูแลรักษาแปลงสาธิตนั้น ๆ

2.7.8 การได้รับค่าใช้จ่ายในการติดต่อสื่อสารกับหมอดินอาสาในเครือข่าย

2.7.9 การได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายหรือวัสดุอุปกรณ์ในการถ่ายทอดความรู้และประชาสัมพันธ์

2.7.10 การได้รับค่าตอบแทนเมื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นวิทยากรในการฝึกอบรมที่หน่วยงานของรัฐจัดขึ้น เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร โรงเรียนต่าง ๆ

### 3. พื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

กรมพัฒนาที่ดิน (2550: 16-27) กล่าวถึงประวัติการก่อตั้งเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2506 สังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ต่อมาเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2515 จึงย้ายมาสังกัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมพัฒนาที่ดินมีภารกิจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและวางแผนการใช้ที่ดินในพื้นที่เกษตรกรรม การสำรวจและจำแนกดิน การอนุรักษ์ดินและน้ำ และการปรับปรุงบำรุงดิน โดยการให้บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดิน ข้อมูลดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออกกฎกระทรวง เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2545 แบ่งส่วนราชการกรมพัฒนาที่ดิน ออกเป็น

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองการเจ้าหน้าที่
- 3) กองคลัง
- 4) กองช่าง
- 5) กองแผนงาน
- 6) กองแผนที่
- 7) ศูนย์สารสนเทศ
- 8) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด กรุงเทพมหานคร ชัยนาท นครนายก นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี สมุทรปราการ สิงห์บุรี สุพรรณบุรี และอ่างทอง
- 9) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 2 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราด ปราจีนบุรี ระยอง และสระแก้ว
- 10) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 3 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์
- 11) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 4 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด นครพนม ศรีสะเกษ มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ

- 12) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 5 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู และอุดรธานี
- 13) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 6 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
- 14) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 7 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด เชียงราย น่าน พะเยา และแพร่
- 15) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 8 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด พิจิตร พิษณุโลก เลย เพชรบูรณ์ และอุตรดิตถ์
- 16) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด กำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ สุโขทัย และอุทัยธานี
- 17) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 10 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม
- 18) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด ชุมพร กระบี่ พังงา นครศรีธรรมราช ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี
- 19) สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 12 รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด ตรัง นราธิวาส ยะลา ปัตตานี พัทลุง สงขลา และสตูล
- 20) สำนักวิจัยและพัฒนาการจัดการดิน
- 21) สำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน
- 22) สำนักสำรวจและวางแผนการใช้ที่ดิน และมีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเป็นการภายในกรมพัฒนาที่ดิน ดังนี้
1. สำนักเทคโนโลยีชีวภาพทางดิน
  2. สำนักนิเทศและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดิน
  3. สำนักบริหารและพัฒนาการใช้ที่ดิน
  4. สำนักพัฒนาที่ดินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

### 3.1 ประวัติความเป็นมาของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 (2550: 6) รายงานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา กล่าวคือ เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2527 ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการของกรมพัฒนาที่ดิน ออกเป็น 12 เขต และเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2527 ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการของกรมพัฒนาที่ดิน 2527 ให้กรมพัฒนาที่ดินมี 9 กอง 13 สำนักงาน ถือได้ว่าสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 ซึ่งเป็น 1 ใน 13 สำนักงาน ได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2527

มีสำนักงานตั้งอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ โดยรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร ตาก และสุโขทัย

### 3.2 หน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 (2550: 9) กล่าวว่าสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 เป็นหน่วยงานหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรดินให้มีความสมบูรณ์ เพื่อเป็นฐานการผลิตสินค้า เกษตรและอาหารที่ปลอดภัย มั่นคง ยั่งยืนให้แก่ประเทศ โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

3.2.1 ศึกษา สำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลดินและที่ดินเพื่อการวางแผนการใช้ที่ดิน ในระดับไร่นา

3.2.2 สำรวจออกแบบ และควบคุมการก่อสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในเขต พื้นที่รับผิดชอบ

3.2.3 ให้บริการวิเคราะห์ และตรวจสอบ ดิน น้ำ ปุ๋ย และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2.4 ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ และการปรับปรุงดิน

3.2.5 ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หมอดิน อาสา และเกษตรกร

3.2.6 ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

### 3.3 โครงสร้างสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 (2550: 8) ประกอบด้วยหน่วยงานภายใน ดังนี้

3.3.1 ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานจัดทำ แผนงาน งานการเงิน การบัญชีและพัสดุ งานจัดทำงบประมาณ และติดตามผลการปฏิบัติงานของ กลุ่ม ฝ่าย และโครงการต่าง ๆ จัดทำทะเบียนและรวบรวมผลงานวิจัย รวมทั้งการประสานงานทั่วไป

3.3.2 กลุ่มวิชาการเพื่อการพัฒนาที่ดิน มีหน้าที่รับผิดชอบทางด้านวิชาการ ศึกษา วิจัย และสาธิตการพัฒนาที่ดินในด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน โดยเน้นการ ทดสอบเทคโนโลยีเป็นหลัก ให้คำแนะนำปรึกษาทางวิชาการแก่หน่วยงานของสถานีพัฒนาที่ดิน ร่วมกับส่วนกลางในการจัดอบรม เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการจัดนิทรรศการทางการ พัฒนาที่ดิน

3.3.3 กลุ่มวางแผนการใช้ที่ดิน มีหน้าที่รับผิดชอบในการสำรวจ จำแนกดินอย่าง ละเอียด รวมทั้งการสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลสถานะด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการวางแผนการใช้ ประโยชน์ที่ดินในระดับไร่นา

3.3.4 ฝ่ายสำรวจเพื่อทำแผนที่ มีหน้าที่รับผิดชอบสำรวจ จัดทำแผนที่ระดับขอบเขต อย่างละเอียด ตลอดจนสำรวจหาข้อมูล และจัดทำแผนที่การถือครองที่ดิน เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการใช้ที่ดินในระดับไร่นา

3.3.5 กลุ่มวิเคราะห์ดิน มีหน้าที่รับผิดชอบวิเคราะห์ดิน น้ำ พืช และวัสดุปรับปรุงบำรุงดิน และประเมินความอุดมสมบูรณ์ของดินให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ภายในสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ตลอดจนส่วนราชการอื่น ๆ เอกชน และเกษตรกรที่มาขอรับบริการ

3.3.6 สถานีพัฒนาที่ดินนครสวรรค์ มีหน้าที่ปฏิบัติการในด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมหมอดินอาสา ผู้นำเกษตรกร และการเผยแพร่กิจกรรมของงานพัฒนาที่ดินในเขตจังหวัดนครสวรรค์ พร้อมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาที่ดินในระดับอำเภอ

3.3.7 สถานีพัฒนาที่ดินกำแพงเพชร มีหน้าที่ปฏิบัติการในด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมหมอดินอาสา ผู้นำเกษตรกร และการเผยแพร่กิจกรรมของงานพัฒนาที่ดินในเขตจังหวัดกำแพงเพชร พร้อมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาที่ดินในระดับอำเภอ

3.3.8 สถานีพัฒนาที่ดินตาก มีหน้าที่ปฏิบัติการในด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมหมอดินอาสา ผู้นำเกษตรกร และการเผยแพร่กิจกรรมของงานพัฒนาที่ดินในเขตจังหวัดตาก พร้อมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาที่ดินในระดับอำเภอ

3.3.9 สถานีพัฒนาที่ดินสุโขทัย มีหน้าที่ปฏิบัติการในด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมหมอดินอาสา ผู้นำเกษตรกร และการเผยแพร่กิจกรรมของงานพัฒนาที่ดินในเขตจังหวัดสุโขทัย พร้อมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาที่ดินในระดับอำเภอ

3.3.10 สถานีพัฒนาที่ดินอุทัยธานี มีหน้าที่ปฏิบัติการในด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมหมอดินอาสา ผู้นำเกษตรกร และการเผยแพร่กิจกรรมของงานพัฒนาที่ดินในเขตจังหวัดอุทัยธานี พร้อมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาที่ดินในระดับอำเภอ

#### 3.4 หมอดินอาสาในเขตรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 (2550: 16) เป็นหน่วยงานหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรดินให้มีความสมบูรณ์ เพื่อเป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่ปลอดภัย มั่นคง ยั่งยืน มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดอุทัยธานี

เนื่องจากข้อจำกัดในด้านบุคลากรทำให้ไม่สามารถดูแลให้บริการเกษตรกรได้ทั่วถึง รวมทั้งได้รับมอบภารกิจที่เพิ่มขึ้น จึงมีการแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านขึ้น และต่อมาพัฒนาตั้งขึ้นเป็นหมอดินอาสาประจำตำบล โดยดำเนินการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับหมอดินอาสาให้มีความรู้ความเข้าใจ มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรดินอย่างจริงจังและ

ต่อเนื่อง เพื่อเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในระดับพื้นที่ระดับตำบล ซึ่งในปี พศ.2549 สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 มีสมาชิกหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่รับผิดชอบทั้งสิ้น 242 ราย กระจายอยู่ 5 จังหวัด ดังนี้

ตารางที่ 2.1 จำนวนหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

จังหวัด	จำนวนหมอดินอาสาประจำตำบล (ราย)
นครสวรรค์	128
กำแพงเพชร	78
ตาก	63
สุโขทัย	85
อุทัยธานี	70
รวม	424

ที่มา: สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 (2550) รายงานประจำปี 2550 นครสวรรค์” ฝ่ายวิชาการ  
สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

#### 4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำตำบลในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมจากผลงานการวิจัยต่าง ๆ สรุปได้ ดังนี้

Kaufman (1949: 528) ศึกษาเรื่อง Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities และ Kanchanachitra (1976: 42) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านชนบท จากผลการศึกษาทั้งสองปรากฏว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครัวเรือน อาชีพ รายได้ และความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

บัวพันธ์ พรรคทิง และคณะ (2532: 86-87) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วม ในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา รายได้ การเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ขวัญชัย วงศ์นิติกร (2532: 115) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจ การเป็นผู้นำทั้งนอกและในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม การติดต่อกับผู้นำ และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมในชุมชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัย

จินดาภรณ์ แสงกาญจนวนิช (2538: 129-139) ศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือ การเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ความรู้เกี่ยวกับกับดำเนินงาน การจัดฝึกอบรมด้านการเกษตร การแนะนำด้านการเกษตร การสาธิตด้านการเกษตร และการจัดฝึกอบรมด้านการเกษตร

ภรณ์ศ เชื้อศิริถาวร (2544: 83) ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภออุตุจักษ์ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในกิจกรรมพิเศษ กิจกรรมอื่นๆ การประชุมและงานรวม ตามลำดับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนแรงงานภายในครัวเรือน ผลตอบแทนที่ได้รับจากกลุ่ม รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้นอกภาคเกษตรกรรม สถานภาพภายในกลุ่ม ระยะห่างจากบ้านถึงที่ทำการกลุ่ม และการเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น

ปราโมทย์ ยอดแก้ว (2544: 70) ศึกษา “การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดมุกดาหาร” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฯ ในเชิงบวกได้แก่ อายุ ระดับความรู้ที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ การได้รับการสนับสนุนภายใต้โครงการฯ รายได้ รายจ่ายและขนาดถือครองที่ดิน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฯ ในเชิงลบ ได้แก่ ระดับความรู้ที่ได้รับจากเนื้อหาหลักสูตรและตำแหน่งทางสังคม

นางกาญจน์ บุรณรัถย์ (2531: 91) ศึกษาคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของชาวกะเหรี่ยง ในจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรี ภายใต้โครงการของกรมประชาสัมพันธ์ พบว่าจำนวนที่ดินทำกิน ความถี่ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และความถี่ในการรับข่าวสารด้านการเกษตรและการดำรงชีพ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ของชาวกะเหรี่ยง ส่วนระดับการศึกษาและหนี้สินนั้น มีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แต่ เพศ อายุ และความถี่ในการติดต่อกับชุมชนเมือง ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ธวัช สิทธิกิจโยธิน (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอยู่ในระดับปานกลาง จากการจัดการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่วมแสดงความคิดเห็น ด้านร่วมทำโครงการ และด้านร่วมปฏิบัติตามโครงการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีส่วนร่วมในด้านร่วมทำโครงการ ด้านร่วมแสดงความคิดเห็น และด้านร่วมปฏิบัติตามโครงการอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ อาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าชายเลน การได้รับรู้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ และการคาดหวังประโยชน์จากการร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ได้แก่ การมีภาระในการประกอบอาชีพ สุขภาพร่างกาย การขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ และการมีภาระครอบครัว ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยทุก ๆ 2 ปี และควรศึกษาถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น เพศหญิง และผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา

มาโนชญ์ อุปสินธุ์ (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านสะมะแก ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนน้อย และเห็นว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีสิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ ขาดการสนับสนุนด้านการแนะนำ วัสดุ เครื่องมือ ทุน สำหรับผลการทดสอบสมมติฐาน ปรากฏว่าอาชีพ รายได้ การได้รับข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การเชื่อในเรื่องที่สำคัญเหนือธรรมชาติ ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

เกรียงไกร บุญเลื่อน (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนบ้านบก ตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ เพศของ

หัวหน้าครัวเรือน และจำนวนแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากวัฒนธรรมไทย เพศชายจะได้รับการยอมรับในการเป็นผู้นำ ดังนั้นการตัดสินใจในธุรกิจต่าง ๆ ของครัวเรือนทุกเรื่องจะเป็นหน้าที่ในความรับผิดชอบของฝ่ายชาย และครัวเรือนใดมีสมาชิกที่อยู่ในวัยแรงงานมาก จะมีโอกาสหารายได้จุนเจือครอบครัวได้มากพอ จึงสามารถสละเวลาเข้ามาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

นราธิป อัจฉริยชีวิน (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตำบลหนองขमार อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูล ร้อยละ 42 เป็นเพศชาย ร้อยละ 58 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 48 ปี ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกที่อยู่ในวัยแรงงานเฉลี่ย 4 คน อาชีพหลักทำการเกษตร มีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 39,154 บาทต่อปี ขนาดพื้นที่ถือครอง เฉลี่ยประมาณ 16 ไร่ต่อครัวเรือน ร้อยละ 61 มีครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ระดับคะแนนเฉลี่ยของการมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การได้รับรู้ข่าวสาร และความคาดหวังผลประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่ากับ 3.4 16.4 และ 13.0 ตามลำดับ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปริมาณการรับรู้ข่าวสาร ความคาดหวังผลประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพศ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.42723

สิน พันธุ์พินิจ (2543: 96) ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรรายย่อย ภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกษตรกรประกอบอาชีพเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ประสบความสำเร็จ ที่สำคัญได้แก่ ความรู้ด้านการเกษตร โดยความรู้ส่วนใหญ่ที่ได้รับมาจาก พ่อ แม่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อนบ้าน และฟาร์มที่ประสบความสำเร็จ

ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในเชิงบวกของคณะกรรมการชุมชน ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมจากการฝึกอบรม การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม หมออดินอาสา สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ประกอบด้วย การประสานงานและการประชาสัมพันธ์ การรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร การถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล การจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล การปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ การจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และการรายงานผลการปฏิบัติงาน โดยศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน และความเกี่ยวข้องของปัจจัยดังกล่าวกับระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 ในจังหวัดนครสวรรค์ ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี และสุโขทัย